

РОЗДІЛ ІХ. КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 343.163: 343.98: 351.74 (477)

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ПРОКУРОРСЬКОГО НАГЛЯДУ ЗА ДОДЕРЖАННЯМ ЗАКОНІВ В ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ КАРНОГО РОЗШУКУ ОВС УКРАЇНИ

Біляєв В.О., к.ю.н., доцент

Донецький юридичний інститут МВС України

У статті розглянуто особливості діяльності органів прокуратури щодо нагляду за дотриманням законів під час проведення підрозділами карного розшуку оперативно-розшукових заходів. Проаналізовано положення законодавства, яке регламентує повноваження прокурора в оперативно-розшуковій діяльності та їх вплив на організаційні засади діяльності оперативних підрозділів органів внутрішніх справ.

Ключові слова: підрозділи карного розшуку, органи прокуратури, прокурор, нагляд за додержанням законів, метод прокурорського керівництва.

Біляев В.А. СОВРЕМЕННЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПРОКУРОРСКОГО НАДЗОРА ЗА СОБЛЮДЕНИЕМ ЗАКОНОВ В ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ / Донецкий юридический институт МВД Украины, Украина

В статье рассмотрены особенности деятельности органов прокуратуры при осуществлении надзора за соблюдением законодательства при проведении подразделениями уголовного розыска оперативно-розыскных мероприятий. Проанализированы положения законодательства, которое регламентирует полномочия прокурора в оперативно-розыскной деятельности, а также их влияние на организационные основы деятельности оперативных подразделений органов внутренних дел.

Ключевые слова: подразделения уголовного розыска, органы прокуратуры, прокурор, надзор за соблюдением законов, метод прокурорского руководства.

Bilyaev V.A. THE MODERN PROBLEMS OF DIRECTORATE OF PUBLIC PROSECUTIONS AFTER THE OBSERVANCE OF LAWS IN OPERATIVE-SEARCH ACTIVITY / Donetsk legal institute of Ministry of internal affairs of Ukraine, Ukraine

The article is devoted to the issues of activity of workers of service of criminal search. Subdivisions of criminal search of organs of internal affairs of Ukraine are carried out by operative-search measures with the purpose of warning, timely exposure and suppression of severe and especially severe crimes against personality and property, conduct the prophylaxis of criminality. Consequently, an improvement and increase of efficiency of their work is in the number of priorities of public policy of counteraction criminality. In the conditions of cardinal reformation of the law-enforcement system of Ukraine, which was set after acceptance of the new Criminal code of practice, the preventive (proactive) model of activity of operative subdivisions of organs of internal affairs is formed, and also bases of co-operation of subjects of counteraction criminality change. In new legal terms it is necessary to establish strengthening of levers of influence on the organizational constituent of operative-search activity of organs of office of public prosecutor. Plenary powers of public prosecutor in operative-search activity will be realized during realization of measures on a supervision after the observance of legality during preparation and realization of operative-search measures. Thus a public prosecutor is widely use the methods of guidance at realization operative subdivisions of the proper measures. Additionally, the organs of office of public prosecutor carry out control for activity of operative subdivisions, although, straight it is not foreseen a legislation. The modern problems of co-operation of operative subdivisions of organs of internal affairs of Ukraine require timely research with the purpose of making of optimum legal and organizational mechanisms of joint realization of counteraction criminality. In the article positions of legislation which regulates plenary powers of public prosecutor in operative-search activity, and also their influence, are analysed on organizational bases of activity of operative subdivisions of organs of internal affairs. The mechanisms of realization of department and public prosecutor control are considered after operative-search activity. A general conclusion is done that after the organs of office of public prosecutor status of vernal subject which carries out process of organization of operative-search activity of the proper subdivisions control by application of legal levers of public prosecutor control is fastened. Such position, in default of the detailed normative-legal regulation of questions of co-operation between the office of public prosecutor and operative subdivisions of organs of internal affairs of Ukraine, and also subdivisions of criminal search in

their composition, does not assist efficiency of their joint activity at permission of tasks of fight against criminality. Lacks of the normative-legal adjusting of important questions of participation of organs of office of public prosecutor in counteraction criminality forces of operative-search activity are create pre-conditions for strengthening of influence of human and corruption factors.

Key words: subdivisions of criminal search, organs of office of public prosecutor, public prosecutor, supervision after the observance of laws, method public prosecutor's.

Набуття чинності нового кримінального процесуального законодавства України та внесення змін до правової основи діяльності оперативних підрозділів сприяло нормативному закріпленню запобіжної моделі оперативно-розшукової протидії злочинності. Відповідно до неї, підрозділи карного розшуку ОВС України вживають необхідних оперативно-розшукових заходів (далі – ОРЗ) з метою попередження, своєчасного виявлення і припинення, на сам перед, тяжких та особливо тяжких злочинів проти особи та власності, а також здійснюють викриття причин і умов, які сприяють їх вчиненню. Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» (далі – Закон) закріплено, що загальними підставами для проведення оперативно-розшукових заходів є наявність достатньої інформації про підготовку злочинів встановленими або невстановленими особами. Законодавством визначається порядок ініціювання, отримання дозволів та узгоджень на проведення окремих ОРЗ, а також основні положення провадження за оперативно-розшуковими справами. В той же час, запроваджені законодавчі зміни визначили стан лише відносної «автономії» оперативних підрозділів в питаннях ініціювання ОРЗ та суттєве посилення правових важелів впливу на організаційну складову забезпечення їх діяльності інших суб'єктів протидії злочинності, зокрема, органів прокуратури.

Загалом, новий КПК визначає певну «провідну» роль прокуратури під час досудового розслідування та до його початку, що пов'язано із закріпленням функцій процесуального керівництва та повноваженнями, що торкаються узгодження процедури ініціювання оперативно-розшукових заходів, а також гласних та негласних слідчих (розшукових) дій. В свою чергу, оперативно-розшукові заходи, які за новим законодавством можуть самостійно ініціюватись оперативним підрозділом з метою їх комплексного застосування, виключно, до початку кримінального провадження, також становлять предмет прокурорського нагляду. Проте аналіз правових норм, що призначені для забезпечення механізмів такого нагляду, свідчать про, фактичне запровадження елементів керівництва оперативно-розшуковим заходами з боку прокурора. Тому, означені питання мають бути своєчасно проаналізовані, з точки зору впливу законодавчих новацій на організаційні основи діяльності підрозділів карного розшуку (далі – КР), які, традиційно, виконують найбільш складний та відповідальний обсяг завдань щодо протидії злочинності.

Організаційні засади оперативно-розшукової діяльності за окремими комплексними проблемами протидії злочинності докладно досліджені в працях докторів наук К.В. Антонова, В.О. Глушкова, В.Я. Горбачевського, О.Ф. Долженкова, В.П. Захарова, М.В. Корнієнко, Д.Й. Никифорчука, В.Л. Ортинського, М.А. Погорецького, М.Б. Саакяна, О.П. Снігерьова, В.Є. Тарасенко, І.Ф. Хараберюша, Р.А. Халілева, М.Л. Шелухіна та ін. Питання законності та прокурорського нагляду в оперативно-розшуковій діяльності ОВС були розглянуті в кандидатських дисертаціях М.Й. Курочки [1] та С.М. Піскуна [2], правовідносини між суб'єктами оперативно-розшукової діяльності та, зокрема, прокурором комплексно досліджено в дисертації В.О. Черкова [3]. Втім, в умовах реформування діяльності оперативних підрозділів ОВС та приведення організаційних засад ОРД до вимог нового законодавства брукє сучасного дослідження питань реалізації органами прокуратури відповідних повноважень під час нагляду за додержанням законів.

Отже, метою статті є аналіз особливостей впливу сучасних методів прокурорського нагляду за додержанням законів під час ОРД щодо перспектив організації і здійснення оперативно-розшукових заходів підрозділами карного розшуку ОВС України.

Сьогодні, коли відбувається кардинальне реформування основних організаційно-функціональних ланок ОВС – оперативно-розшукової та слідчої, які забезпечують реалізацію найбільш відповідальних завдань під час протидії злочинності, особливої актуальності набувають питання зміцнення законності. В умовах правової держави, необхідно враховувати, що ефективність заходів, що здійснюються оперативними підрозділами залежить від взаємопов'язаних складових удосконалення організації їх діяльності при застосування оперативно-розшукових заходів та посиленням прокурорського нагляду за законністю їх

використовування під час попередження злочинів та забезпечення виконання завдань кримінального провадження. Відповідно, випадки порушень законності при здійсненні ОРЗ, окрім негативних наслідків пов'язаних із відповідальністю посадових осіб, перешкоджають, у підсумку, реалізації основних завдань кримінального провадження – охороні прав, свобод та законних інтересів його учасників, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду.

В умовах правової держави діяльність прокурора по нагляду за додержанням законів при організації і здійсненні оперативно-розшукових заходів знаходить своє вираження і закріплення в нормах права. Тому при дослідженні особливостей наглядової роботи в сфері оперативно-розшукової діяльності не можна ігнорувати її нормативний характер [2, 107]. Означене, визначає необхідність, першочергового, розглянути основні положення законодавства, які регламентують діяльність прокуратури у даному напрямі.

Так відповідно до Закону, повноваження прокурора в оперативно-розшуковій діяльності реалізуються в наступних випадках:

1. При наданні прокурором вказівок про проведення оперативно-розшукових заходів. Зокрема, ч.2 ст.6 Закону визначено, що підстави для проведення ОРД можуть міститись у вказівках прокурора. Пунктом 2 ч.1 ст.7 Закону передбачено обов'язок оперативних підрозділів виконувати письмові вказівки прокурора, а частиною 4 тієї ж статті визначено, що оперативні підрозділи проводять слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні за письмовими дорученнями прокурора, які є обов'язковими до виконання. Додатково у п.4 ч.3 ст.14 Закону зазначено, що прокурор у межах свої повноважень дає письмові вказівки про проведення ОРЗ з метою попередження та виявлення злочинів, а також про розшук осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду, ухиляються від відбування кримінального покарання, безвісно відсутні. Остання норма, фактично, передбачає право прокурора ініціювати проведення оперативно-розшукових заходів до початку кримінального провадження, адже, при цьому, зокрема, йдеться про мету таких ОРЗ – попередження та виявлення злочинів, а не про факти злочинних дій, що вже мали місце.

2. При прийнятті рішень та отриманні згоди на здійснення окремих оперативно-розшукових заходів та під час проведення ОРЗ. Відповідно до ч.2 ст.8 Закону при прийнятті керівником оперативного підрозділу рішень про проведення оперативно-розшукових заходів, які не потребують дозволу слідчого судді або рішення прокурора, керівник відповідного підрозділу повідомляє про прийняте рішення прокурора. Частиною 3 ст.8 Закону передбачається обов'язкове попереднє узгодження прокурора щодо клопотань керівників оперативних підрозділів про проведення ОРЗ, що розглядаються слідчим суддею. В діяльності підрозділів карного розшуку ОРЗ, що тимчасово обмежують конституційні права особи, є найбільш ефективними під час оперативно-розшукового документування дій щодо підготовки кримінальних правопорушень та виявлення раніше невідомих злочинів. Також потрібно зазначити, що відповідно до ч.3 ст.7 Закону у разі, якщо під час проведення ОРЗ що тривають і припинення яких може негативно вплинути на результати кримінального провадження виявлено ознаки злочину, оперативний підрозділ повідомляє про це, зокрема, прокурора, закінчує проведення ОРЗ, після чого направляє зібрані матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп, до відповідного органу досудового розслідування.

3. Шляхом контролю за здійсненням провадження за оперативно-розшуковими справами та дотриманням законності при їх заведенні. Відповідно до ч.3 ст.9 Закону про заведення оперативно-розшукової справи (далі – ОРС) протягом доби письмово повідомляється прокурор. Органи прокуратури в необхідних випадках також погоджують подальші строки ведення ОРС (ст.9-1) та виявляють незаконно заведені ОРС (ст.9-2). До того ж про закриття ОРС у триденний строк письмово повідомляється відповідний прокурор, який протягом наступних 10 діб перевіряє додержання законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності у відповідній справі (ст.9-2).

4. При здійсненні нагляду за додержанням законів. Закон (ст.14) визначає органи прокуратури в якості суб'єкту нагляду за додержанням законів під час ОРД та окреслює широкий перелік повноважень прокурора щодо такої діяльності. Так, прокурор з метою контролю в межах своєї

компетенції: 1) безперешкодно входить в усі приміщення органів, які проводять ОРД; 2) вимагає для перевірки розпорядження, інструкції, накази та інші акти щодо ОРД, оперативно-розшукові справи, документи та інші відомості щодо здійснення ОРЗ; 3) доручає проведення відомчих перевірок з метою усунення порушень закону; 4) отримує пояснення від посадових осіб щодо порушень вимог закону; 5) перевіряє скарги на порушення законів органами, що здійснюють ОРД; 6) вживає заходів з усунення порушень законності під час ОРД та притягнення винних до встановленої законом відповідальності; 7) опротестовує незаконну постанову суду про дозвіл або відмову на проведення ОРЗ.

Як бачимо, діяльність прокурора у формі безпосереднього контролю за здійсненням оперативно-розшукової діяльності є лише частиною більш об'ємних за призначенням функцій, що безпосередньо впливають на організаційне забезпечення роботи оперативного підрозділу. До того ж, прийняття рішення про проведення ОРЗ, аналіз доцільності та підстав для їх здійснення, а також контроль результатів відповідної діяльності становлять перелік необхідних складових організації ОРД.

С. Піскун докладно розглядає методи прокурорського нагляду за додержанням законності в ОРД та пов'язує їх з якісним боком управлінської діяльності прокурора. Відповідні методи визначаються ним як способи, прийоми та засоби практичного здійснення цілей, завдань, функцій і повноважень органів прокуратури та їх посадових осіб в цій сфері [2, 126]. Він розглядає проблему конкретизації і оптимального поєднання в сфері нагляду за ОРД ОВС методу прокурорського керівництва та методу прокурорського нагляду та визначає в якості нагальної, саме, потребу в розробці проблематики застосування методу прокурорського керівництва в процесі застосування оперативними підрозділами оперативно-розшукових заходів. В перспективі (певним чином, такі правові передумови були закладені у ст. 30 Закону України «Про прокуратуру») основним методом нагляду за оперативно-розшуковою діяльністю має стати саме метод прокурорського керівництва по аналогії з методом процесуального керівництва під час досудового слідства. Адже, як при нагляді за кримінально-процесуальною діяльністю органів дізнання та досудового слідства, так і в процесі нагляду за діяльністю оперативних підрозділів ОВС, методи нагляду мають майже однаковий характер і зміст, що й визначається особливостями прокурорського керівництва кримінально-процесуальною і оперативно-розшуковою діяльністю. [2, 126-129]. Потрібно зазначити, що така перспектива, фактично реалізована сьогодні, хоча й не отримала остаточної та повноцінної правової форми.

Іншим, важливим в контексті піднятих питань завданням, що потребує осмислення, є тлумачне розмежування понять контролю та нагляду, враховуючи те, що контроль, в такому разі, набуває основної ознаки в застосуванні методу прокурорського керівництва під час оперативно-розшукової діяльності.

Загалом, нагляд – спостереження, догляд за кимось або чимось з метою контролю, охорони, тощо. Щодо поняття «нагляд», в сучасному правовому сенсі, то, в цьому разі, застосовуються, переважно, синонімічні тлумачення. Так, відповідно до найбільш поширених юридичних, політологічних та енциклопедичних словників нагляд – це одна з форм діяльності державних органів з дотримання (забезпечення) законності. Подальша деталізація цього поняття наступна: виділяють судовий, конституційний, прокурорський нагляд, різні форми адміністративного нагляду, авторський нагляд тощо (Великий юридичний словник, Юридичний словник); генеральний прокурор і система органів прокуратури здійснюють свої наглядові функції шляхом нагляду за точним виконанням законів установами організаціями, посадовими особами... (Політологія. Словник) [4].

Контроль, як універсально вживаний термін, використовуються у більшості сфер життєдіяльності для характеристики процесу спостереження з метою перевірки. Відповідно до Енциклопедичного словника економіки і права контроль є складовою частиною управління об'єктами та процесами з метою перевірки відповідності стану об'єкту, що спостерігається бажаному та необхідному становищу, яке передбачене нормативно-правовими актами [4].

Як бачимо, хоча поняття нагляду та контролю є синонімічними в абстрактному сенсі, їх ні в якому разі не можна змішувати при характеристиці діяльних процесів в системі спеціальних правоохоронних органів. Адже, нагляд, якщо використовувати загально філософське розуміння форми, як способу організації предмету, процесу, явища, визначає певний спосіб організації

діяльності органів прокуратури (в нашому випадку), а контроль є лише елементом такої організації, якщо розглядати її з управлінської точки зору. При цьому не можна змішувати відомчий контроль в системі МВС, як елемент організації діяльності оперативних підрозділів, з контролем в іншій, зовнішній щодо ОВС системі (прокуратура) під час організації здійснення наглядової діяльності. На нашу думку, останній вид контролю (який є зовнішнім для системи МВС), фактично, запроваджено в практичну діяльність оперативних підрозділів внаслідок набуття чинності новим законодавством. Також не принциповим, з точки зору ефективності застосування ОРЗ, вважається віднесення чи не віднесення прокурорського контролю до складових елементів організації ОРД. Така дискусія має, в першу чергу, теоретичне значення. Важливим, сьогодні є усвідомлення реального правового стану та проблем узгодженого функціонування органів прокуратури та МВС з метою вироблення ефективних механізмів щодо прикладення їх сумісних зусиль в напрямі протидії злочинності.

Таким чином, розглянувши сучасні особливості прокурорського нагляду та контролю в сфері ОРД щодо перспектив здійснення підрозділами карного розшуку ОРЗ з метою запобігання та припинення злочинів потрібно констатувати встановлення дієвих правових важелів впливу з боку прокуратури на їх організаційну складову. Це, фактично, закріплює за органами прокуратури статус зовнішнього суб'єкту, що здійснює управління процесом організації оперативно-розшукової діяльності відповідних підрозділів шляхом здійснення позавідомчого контролю, що, за відсутності детальної нормативної регламентації питань взаємодії між прокуратурою та оперативними підрозділами ОВС (підрозділами КР у їх складі) не сприятиме злагодженій та ефективній діяльності оперативних підрозділів при вирішенні завдань з протидії злочинності. З іншого боку, відсутність міжвідомчих норм, які б регламентували порядок такої взаємодії (йдеться, здебільшого, про діяльність оперативних підрозділів по за межами кримінального провадження), безумовно, сприятиме посиленню впливу суб'єктивних та корупційних чинників під час реалізації органами прокуратури механізмів зовнішнього управління.

ЛІТЕРАТУРА

1. Курочка М.Й. Законність в оперативно-розшуковій діяльності та прокурорський нагляд за її дотриманням: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. к.ю.н.: спец. 21.07.04 «Оперативно-розшукова діяльність» / М.Й. Курочка; НАВСУ, Кафедра теорії та практики оперативної роботи – К.: НАВСУ, 2000. – 19 с.
2. Піскун С.М. Прокурорський нагляд за дотриманням законності в оперативно-розшуковій діяльності ОВС України (теоретико-правові та організаційно-тактичні основи): дис. ... к.ю.н.: 21.07.04 / Піскун Святослав Михайлович – Х.: НУВС, 2003. – 224 с.
3. Черков В.О. Правовідносини між суб'єктами оперативно-розшукової діяльності, слідчим, прокурором і судом: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к.ю.н.: спец. 21.07.04 «Оперативно-розшукова діяльність» / В.О. Черков; ОДУВС МВС України. – Одеса, 2009. – 20 с.
4. Словари и энциклопедии на Академике. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dic.academic.ru/searchall.php>.

УДК 347.988

КОНТРОЛЬНІ ФУНКЦІЇ СЛІДЧОГО СУДДІ

Войтович Є.М., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

У статті розглянуто особливості законодавчого врегулювання інституту судового контролю в кримінальному процесі України.

Ключові слова: кримінальний процес, судовий контроль, оскарження дій, бездіяльності, оскарження рішень, реформування, інститут, кримінальне переслідування, судова система.